

RECENZJE

Ks. Przemysław Artemiuk, *Chrystologia „zstępująca” kard. Christopha Schönborna*, Tarnów: Biblos 2011, ss. 300.

Doktorat ks. Przemysława Artemiuka zatytułowany „*On jest obrazem Boga niewidzialnego*” (*Kol 1,15*). *Chrystologia „zstępująca” kard. Christopha Schönborna* ukazał się w 2011 r. nakładem Diecezjalnego Wydawnictwa „Biblos” Ta obszerna praca powstała na UKSW pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Marka Skierkowskiego.

Praca prezentuje integralne ujęcie osoby Jezusa w teologii wiedeńskiego kard. Christopha Schönborna. Kardynał nie tylko jednoczy Chrystusa wiary i Jezusa historycznego, ale sięga dalej – do stworzenia świata i jego celu. *Chrystologia* Christopha Schönborna wykracza także poza ramy wyznaczone przez dwóch największych w ostatnim czasie teologów K. Rahnera i H.U. von Balthasara, dlatego autor opracowania charakteryzuje ujęcie osoby Jezusa na tle dokonań tych dwu wybitnych teologów, których ujęcie uznaje za głębokie, choć jednostronne.

Autor dysertacji pokazuje drogę poznawania Jezusa przez kard. Schönborna. Jego pierwszą nauczycielką teologii była matka, potem przyszedł czas na greckich Ojców Kościoła i Mikołaja z Kuzy. W okresie intensywnych studiów nad pismami Ojców Kościoła kardynał szczególnie zajmował się św. Cyrylem Aleksandryjskim. Potem zafascynowały go filozofia i teologia św. Tomasza z Akwinu. Z pewnością to niezwykle czytanie, wszechstronność, a także udział w dyskursach teologicznych wpłynęły na powstanie tego szczególnego ujęcia osoby Jezusa w chrystologii wiedeńskiego kardynała.

Praca ta jest całościowym ujęciem myśli kard. Christopha Schönborna w języku polskim. Warto zwrócić uwagę, że powstała ona na podstawie polskich i niemieckich dzieł kardynała, a także dzięki osobistej rozmowie autora dysertacji z kardynałem. Wśród licznych pozycji, szczególne miejsce zajmuje książka będąca owocem szesnastu lat wykładów i trzydziestu lat zajmowania się kwestiami chrystologicznymi: *Gott sandte seinen Sohn. Christologie*, która stanowi całościowe spojrzenie na osobę Jezusa Chrystusa. Jest ona najczęściej przywoływana w tej pracy, gdyż – według ks. Artemiuka – to najdojrzalsze dzieło kard. Christopha Schönborna, stanowiące syntezę całej jego chrystologii i będące świadectwem jego chrystologicznej drogi. Jednak czytając tę dysertację, zauważalna jest bardzo dobra znajo-

mość wszystkich, scharakteryzowanych pokrótce we wstępie, pozycji autorstwa wiedeńskiego kardynała, ale także i znajomość innych chrystologii. Stąd też autor pracy posługuje się trzema zasadniczymi metodami badawczymi: analityczną, syntetyczną i porównawczą.

Książka składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym zajmuje się chrystologią kard. Christopha Schönborna od strony jego procedur badawczych, ukazując istotne aspekty metodologiczne. Jest to rozdział wprowadzający do chrystologii kardynała, skupiający się na trzech zasadniczych kwestiach, będących podstawą do pełnego spojrzenia na osobę Jezusa. Pierwsza to idea pra-światła i Tradycji Kościoła, druga – Biblia i historia, trzecia to doświadczenie i wiara. Drugi rozdział to szeroko zakrojony wywód na temat odwieczności Słowa i jego roli w dziele stworzenia. Autor nie skupia się jedynie na przedstawieniu stanowiska wiedeńskiego kardynała. Nim go zaprezentuje, rysuje przed czytelnikiem panoramę preegzystencji Słowa w perspektywie biblijnej i filozoficznej. Przedstawia poszukiwania ludzkości zmierzające do wyjaśnienia tajemnicy odwieczności Słowa, przybliżając chrystologiczne spory starożytnych i pokazując terminologiczne poszukiwania Kościoła, który pragnął znaleźć jak najlepszy odpowiednik do wyrażenia tego, co niewyrażalne, a podstawą stała się dla niego filozofia grecka. Po tym wprowadzeniu wyklada teologię stworzenia w ujęciu kard. Christopha Schönborna ze szczególnym akcentem na miejsce Chrystusa w *ceratio continua*. Autor rzuca także światło na teorię ewolucji i jej reinterpretację przez kardynała, a także charakterystyczne dla niego starotestamentalne „przeczcucia” Wcielenia, tj. samouniżenie się Boga i wywyższenie proroka. Kardynał akcentuje kenozę Boga oraz powołanie i namaszczenie proroka. Rozdział trzeci jest kontynuacją rozważań poświęconych preegzystencji Słowa, dotyczy tajemnicy wcielenia i ziemskiego życia Jezusa. Także i to zagadnienie przedstawia ks. Artemiuk w szerokiej panoramie, ponieważ najpierw skupia się na wczesnochrześcijańskich apologiach – tu pokazuje także dyskusje z przeciwnikami inkarnacji, dalej omawia problem w świetle zmagających Kościoła we właściwym wyrażeniu bóstwa i człowieczeństwa Jezusa. W części dotyczącej życia Syna Bożego autor monografii zwraca uwagę na kwestie szczegółowe, takie jak samoświadomość Jezusa w kwestii misji i tożsamości, a także na Jego wolę, ciało i serce. Dalsza prezentacja ziemskiej drogi Zbawiciela to pogłębiona refleksja nad misteriami Jego życia. Na końcu pojawia się analiza wydarzeń pasyjnych, a w szczególności konfliktu między Jezusem a władzami żydowskimi oraz samego procesu. W ostatnim, czwartym rozdziale zostaje podjęty temat życia Jezusa począwszy od zmartwychwstania. Autor zajmuje się elementami materialnymi i transcendentnymi związanymi ze zmartwychwstaniem. Konsekwentnie podąża przy tym za myślą wiedeńskiego kardynała, który proponuje korzystać w tym temacie z trzech ujęć soteriologicznych – teorii zadośćuczynienia św. Anzelmia z Canterbury, teorii karnego zastępstwa Marcina Lutra i integralnego spojrzenia św. Tomasza z Akwinu. Pracę zamyka rzeczowe, naukowe za-

kończenie dotyczące przebóstwienia w ujęciu Christopa Schönborna. Autor naświetla znaczenie tego terminu w perspektywie biblijno-teologicznej i sakramentalno-egzystencjalnej.

Z tej bardzo dogłębnej analizy chrystologii Christopa Schönborna, którą autor dysertacji przeprowadza, pokazując jednocześnie ujęcia równoległe i odnosząc się m.in. do nauk przyrodniczych, filozofii czy Tradycji Kościoła, wyłania się obraz chrystologii „zstępującej” Wcielenie jest dla kardynała swoistym pryzmatem, przez który należy podejmować się wszelkiej refleksji chrystologicznej. Ks. Artemiuk pokazuje, że wiedeński kardynał ukazuje tożsamość i misję Jezusa na tle dziejów świata i ludzkości, a Biblia, Tradycja i doświadczenie wiary to według niego najlepsi świadkowie. Ci „trzej świadkowie” to filary chrystologii Christopa Schönborna, wyznaczające zarazem ramy jego metody teologicznej. Te trzy filary tworzą wspólnie światło, nazywane przez niego „pra-światłem”, pozwalające rozpoznać wcielonego Syna Bożego. Biblia jest według niego podstawowym źródłem wiedzy o Jezusie, szuka on znaków tożsamości Chrystusa „oczami św. Pawła”, co pozwala spojrzeć bezstronnie na postać Mistrza. To właśnie światło słowa Bożego, jeśli tylko zostanie przyjęte przez chrześcijanina, sprawia, że może on doświadczyć obecności Chrystusa w swoim życiu. Natomiast głęboka wiara w Boga prowadzi do obiektywnego poznania Jezusa.

Ks. Artemiuk formułuje także klarowny wniosek dotyczący preegzystencji Słowa w chrystologii wiedeńskiego kardynała. U jej podstaw „znajduje się przeświadczenie wiary, że Jezus z Nazaretu jest tożsamy z odwiecznie istniejącym Logosem” W tym miejscu następuje także prezentacja problematyki preegzystencji w Starym i Nowym Testamencie, w filozofii, a następnie w Kościele pierwotnym i nauczaniu Soboru Nicejskiego.

Problem dotyczący miejsca Chrystusa w *creatio continua* Christoph Schönborn porusza w swojej chrystologii, jak wnioskuje ks. Artemiuk, przy okazji żywej debaty o ewolucji. Kardynał podkreśla, że nauki szczegółowe i wiara wzajemnie się uzupełniają i są sobie potrzebne. Jednakże stoi on także na stanowisku, że choć naukowa teoria wyjaśniająca rozwój świata może być zgodna z prawdą, to jednak przekonanie o ślepym przypadku i naturalnej selekcji decydujących o procesie powstawania życia jest nie do przyjęcia. Ludzki rozum i filozoficzna refleksja pozwalają dostrzec w tym procesie zamysł, celowość. Przez wieki na tym polu zrodziło się wiele nieporozumień między wiarą a naukami przyrodniczymi, ich przyczyn dopatruje się kardynał przede wszystkim w ideologizacji teorii ewolucji. Ks. Artemiuk przytacza za Christophem Schönbornem cztery ważne elementy w nauce o stworzeniu: 1) stworzenie wszystkiego z niczego; 2) różnorodność bytów stworzonych; 3) Bóg podtrzymuje wszystko w istnieniu; 4) Opatrzność Boża prowadzi wszystko ku ostatecznemu spełnieniu. Nowy Testament wskazuje także na rolę Chrystusa i Ducha Świętego w dziele stworzenia. Syn Boży w chrystologii Christopa Schönborna jest Pośrednikiem stworzenia. To zmartwychwstanie sprawiło, że pierwsze wspólnoty chrześcijan zaczęły w taki

właśnie sposób wyznawać Jezusa. Ten fakt utwierdził Kościół w przekonaniu, że Syn Boży jest również Stwórcą świata. Chrystus nadaje sens poszczególnym elementom w *creatio continua*, to On podtrzymuje wszystko jako Słowo obecne we wszystkim.

Wniosek z trzeciego rozdziału dotyczy wcielenia w Starym Testamencie. Christoph Schönborn zwraca uwagę na starotestamentalne „przecucia” Są one widoczne zarówno w Biblii Hebrajskiej, jak i w literaturze rabinicznej. Widoczne są tu charakterystyczne dwie linie zbliżania się Boga do człowieka: wstępująca – w której chodzi o wywyższenie człowieka ze względu na jego podobieństwo do Boga i zstępująca – którą ks. Artemiuk określa uniżeniem, kenozą Boga. Na wcielenie wiedeński kardynał patrzy przez pryzmat wczesnochrześcijańskich apologii oraz dyskusji spekulatywnych pierwszych wieków Kościoła, który dążąc do zrozumienia tajemnicy wcielenia, oscylował wokół dwóch skrajnych ujęć – albo oddzielano bóstwo od człowieczeństwa, albo „mieszano” je ze sobą. Przywołane zostały tu także podejścia szkoły aleksandryjskiej i antiocheńskiej do tego tematu oraz łączące je ze sobą *credo* Soboru Chalcedońskiego, które stało się rozstrzygającym w rozumieniu istoty wcielenia. W jego świetle także wiedeński kardynał rozumie ziemską egzystencję Jezusa jako doczesną drogę Syna Bożego. Podkreśla on samoświadomość Jezusa, przy czym zwraca uwagę na dwie pozornie sprzeczne zasady integralności i doskonałości. Uważa również, że niezależnie od wielości koncepcji dotyczących samoświadomości i wiedzy Jezusa, należy przyjąć bezwzględnie, że nie uczył się On swojej więzi z Ojcem, znał Go bowiem bezpośrednio. W innych kwestiach dotyczących człowieczeństwa Jezusa wiedeński kardynał podąża za ustaleniami Soboru Konstantynopolitańskiego. Autor monografii przytacza także wyjaśnienie kardynała dotyczące starożytnego sporu o ikony.

Podjmując temat ziemskiego życia Jezusa, ks. Artemiuk w sposób szczególny zajął się misteriami Jego życia, które potwierdzają, że jest On prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem. W tej perspektywie przedstawia spojrzenie Christopha Schönborna na całe życie Jezusa. Dla kardynała jest ono sakramentem zbawienia ukazującym związek Syna z Ojcem i dokonuje rekapitulacji wszystkiego w Jezusie. Misteria życia Jezusa prowadzą do Jerozolimy. W wydarzeniach pasyjnych kardynał zaznacza chrystologiczny konflikt Jezusa z władzami żydowskimi w kwestii Prawa i monoteizmu, a Jezus daje się tu poznać jako prawdziwy Syn Boży. Po Jego śmierci następuje zmartwychwstanie, które – według Schönborna – jest tajemnicą uwielbionego Syna i początkiem *nowego stworzenia*, a pusty grób jest nieodzownym warunkiem nauczania o cielesnym zmartwychwstaniu Chrystusa. Zmartwychwstanie ujawnia definitywnie Boga w Jego troistości, rozpoczyna życie Kościoła, potwierdza również zbawcze i uniwersalne panowanie Chrystusa, które osiągnie swój szczyt w powszechnym zmartwychwstaniu umarłych. Jest więc ono również zaproszeniem do kroczenia drogą Chrystusa.

Kard. Christoph Schönborn patrzy na odkupienie przez pryzmat trzech modeli soteriologicznych. Św. Anzelm opierał się na idei zadośćuczynienia, które wiedeński teolog uważa za najwyższy przejaw miłosierdzia Bożego. Zadośćuczynienie pokrywa się zasadniczo z nauką o łasce. Interpretacja zbawienia w ujęciu Marcina Lutra zrywa z Tradycją, a opiera się tylko na Piśmie Świętym odczytywanym w osobistej perspektywie. Jak twierdzi Schönborn, Luter uważał, że człowiek nawet po usprawiedliwieniu wciąż jest grzesznikiem, grzech nie został zatem przewyżniony. Dojrzałą i głęboką myślą o odkupieniu uderza Tomasz z Akwinu, który rozpatruje je w kategoriach zasługi, zadośćuczynienia, ofiary i okupu. Jego soteriologia ukazuje Chrystusa, który pragnie, by człowiek właściwie korzystał ze swej wolności i na nowo odkrył swe podobieństwo do Boga.

Jeden z ostatnich wniosków ks. Artemiuka na temat myśli teologicznej Christopa Schönborna dotyczy wizji chrystologicznej, która zmierza do oglądania Boga twarzą w twarz i przebóstwienia człowieka. Wiedeński teolog widzi w Chrystusie „uczłowieczonego Boga” Przebóstwienie człowieka oznacza jego „usynowienie”, gdyż Chrystus pragnął doprowadzić człowieka do nieśmiertelności, którą posiadał on przed upadkiem. Zaczyna się to już tu, na ziemi, przez sakramenty Kościoła, które odtwarzają w nas życie Chrystusowe. Człowiek ma w związku z tym ogromne pragnienie oglądania Boga i zjednoczenia z Nim. Przebóstwienie oparte na tajemnicy wcielenia zwraca nas ku wieczności i odciąga od rzeczy doczesnych, dlatego oczekujemy paruzji Chrystusa, wtedy wszystko osiągnie swoją pełnię.

Na koniec ks. Artemiuk pokazuje myśl wiedeńskiego kardynała w perspektywie teologiczno-fundamentalnej. Jego chrystologię „zstępującą” uważa za istotne uzupełnienie praktykowanej metody teologiczno-fundamentalnej. Ukazuje on, że wcielenie pozwala spojrzeć na życie, śmierć, ale i zmartwychwstanie Jezusa w nowym świetle. Zdaniem ks. Artemiuka, teologia fundamentalna powinna ukazać objawienie Boże w perspektywie chrystologii kreacyjno-eschatologicznej, zanim zacznie ukazywać wiarygodność Chrystusa i Kościoła. Takie podejście uznaje on za właściwe, bowiem przygotowuje ono grunt do właściwego argumentowania, które będzie się dokonywać w „pra-świecie” tak często podkreślanym przez Christopa Schönborna, a nie tylko na gruncie czysto historycznym.

Ks. Piotr Łabuda